

УДК 368(477)

Олена Сергіївна Журавка,

асистент кафедри фінансів, Державний вищий навчальний заклад

«Українська академія банківської справи НБУ»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті здійснюється оцінка й аналіз основних показників розвитку сучасного страхового ринку України.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, показники розвитку страхового ринку.

Постановка проблеми. Страхування як сектор національної економіки, що суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства входить до кола проблем, безпосередньо пов'язаних з питаннями фінансової безпеки країни. Усі складові економіки і життєдіяльності людини пов'язані із страхуванням. У свою чергу, розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни. Зацікавленість держави в розвитку страхування зумовлюється тим, що завдяки йому уможливується підвищення соціального захисту населення і господарюючих суб'єктів; зменшення навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків природно-техногенного характеру; вирішення окремих проблем соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виплат з коштів бюджету на страхові виплати. Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед українською економікою, залежить і від того, наскільки ефективно функціонує страховий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Треба зауважити, що вищезазначені питання перебували в сфері наукових інтересів багатьох українських вчених, а саме С.С. Осадця, В.Д. Базидевича, О.І. Барановського, Ф.М.Фурмана, Н.М. Внукової та інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз існуючих публікацій показав, що огляд теми розвитку страхового ринку має більше теоретичний характер або форму інформаційних оглядів про стан страхового ринку. Не найшла належного відображення і тема впливу фінансової кризи на страховий ринок України.

Метою статті є здійснення оцінки й аналізу основних показників розвитку сучасного страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу. Стан страхового ринку України за останні роки характеризується динамічним розвитком діяльності страхових компаній, що супроводжується зростанням кількості страхових компаній, розширенням напрямків страхової діяльності, збільшенням обсягів страхових операцій (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості страховиків на страховому ринку України
у 2005-2009 рр.

Показник	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	на кінець 2 кв. 2009р.
Всього страхових компаній, у тому числі	398	411	446	469	471
з ризикового страхування	348	356	381	396	396
зі страхування життя	50	55	65	73	75
з іноземним капіталом	58	66	78	82	82
Питома вага страхових компаній з іноземним капіталом, %	14,6	16,0	15,7	17	17

Як бачимо з табл. 1 на протязі 2005-2009 рр. кількість страхових компаній зростає. На кінець першого півріччя 2009 р. в Україні діє 471 страхова компанія (СК), в т.ч. 396 страховиків з ризикового страхування і 75 зі страхування життя. Проте незважаючи на велику кількість компаній, реально на ринку у першому півріччі 2009р. основну частку валових премій акумулюють 50 СК загального страхування (77,3%) та 10 СК зі страхування життя (81,7%). Така тенденція мала місце на ринку і у попередні роки. Концентрація ринку в першому півріччі 2009 року щодо частки перших СК (top) за надходженнями валових премій представлена у табл. 2.

Концентрація страхового ринку України у першому півріччі 2009 р.

Страхові компанії (top)	Страховання життя		Ризикове страхування	
	Страхові платежі, млн. грн.	Частка на ринку, %	Страхові платежі, млн. грн.	Частка на ринку, %
Тор 3	228,2	56,4	1438,9	15,8
Тор 10	330,2	81,7	3215,8	35,3
Тор 20	381,4	94,3	4937,6	54,2
Тор 50	404,3	100,0	7041,2	77,3
Тор 100	*	*	8273,1	90,8
Тор 200	*	*	9006,6	98,9
Всього	404,3	100	9109,7	100

Важливий показник розвитку страхового ринку – присутність на ньому іноземного капіталу. На вітчизняному страховому ринку іноземна присутність зростає. Так, кількість страхових компаній з іноземним капіталом зросла з 20 СК у 2001 р. до 82 СК у другому кварталі 2009 р., або в 4 рази. На початок 2009 р. кожний 5 страховик має частку іноземного капіталу. У 25 українських страховиків інвестиції іноземних компаній шляхом придбання часток у статутному капіталі становлять 51% і вище, частка іноземного капіталу в статутних фондах страховиків склала 17,9 %. Найбільшими іноземними інвесторами в страховий сектор національної економіки є Австрія, Польща, Англія, США і Росія [3].

Основні показники діяльності страхового ринку протягом 2005–2008 рр. наведено у табл. 3.

Впродовж останніх років страховий ринок України демонстрував стабільні темпи зростання. Аналіз показників ділової активності страховиків у цьому періоді має оптимістичний характер. Активи українських СК з кожним роком зростають, за підсумками 2008 зросли на 30,2% – до 41930,5 млн. грн. Вітчизняним страховикам належить лєвова частка (приблизно $\frac{3}{4}$) загального обсягу активів небанківських фінансових установ. Водночас, в 2008р. активи банків (892546,01 млн. грн.) в 21 раз перебільшували активи страхових компаній (41930,5 млн. грн.).

Таблиця 3

Динаміка основних показників розвитку страхового ринку у 2005-2008 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	Темпи приросту, %		
					2006/2005	2007/2006	2008/2007
Активи по балансу, млн. грн.	20920,1	23994,6	32213,0	41930,5	14,7	34,2	30,2
Статутний капітал, млн. грн.	6641,0	8391,2	10633,6	13206,4	26,35	26,7	24,2
Страхові резерви, млн. грн.	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	19,19	40,1	29,5
Валові страхові премії, млн. грн.	12853,5	13830,0	18008,2	24008,6	7,6	30,2	33,3
Відношення валових страхових премій до ВВП, %	3,1	2,5	2,6	2,5	-0,2	0,04	-0,04
Чисті страхові премії, млн. грн.	7 482,8	8 769,4	8 553,3	15681,8	17,19	40,9	29,4
Валові страхові виплати, млн. грн.	1894,2	2599,6	4213,0	7050,7	37,24	62,1	67,4
Рівень валових виплат, %	14,7	18,8	23,1	29,4	27,89	24,5	25,6
Чисті страхові виплати, млн. грн.	1546,7	2326,2	3884	6546,1	50,4	67,0	68,5
Рівень чистих виплат, %	20,7	26,5	30,2	41,0	28,02	18,5	30,6

Сумарний статутний капітал українських страховиків щорічно зростає у середньому на 25%. Середній розмір сплаченого статутного капіталу українських СК у 2008 р. дорівнював 28,2 млн. грн. або USD 3,5 млн. Становить інтерес порівняння "потужності" вітчизняних СК і банків. У цьому змаганні явна перемога за банкам. Так, у 2008 р. статутний капітал українських банків становив 82280 млн. грн., що в шість разів перевищувало статутний капітал вітчизняних СК, хоча за кількістю банків у 2,5 рази менше, ніж страховиків. Темпи зростання банківського статутного капіталу також перевищують темпи зростання статутного капіталу страховиків. Набагато

вищою є її продуктивність банківського капіталу. Так, якщо на 1 грн. статутного капіталу банків припадає 4,4 грн. депозитів юридичних і фізичних осіб, то на 1 грн. статутного капіталу СК – лише 1,8 грн. валових страхових премій. Все це свідчить про недостатню капіталізацію страхового ринку в порівнянні з банківською системою [5].

Стан страхового ринку визначається обсягом зібраних страхових премій і сформованими страховими резервами. Валові страхові премії українських страховиків в 2008 р. зросли на 33,3% – до 24 млрд. грн., а чисті страхові премії – на 29,4% – до 15,7 млрд. грн. Як бачимо кризові явища в економіці країни у 2008 р. не відбилися на обсягах надходження валових страхових премій, а 2008 р. взагалі став одним із найвдаліших за цим показником на протязі останніх 5 років. Чисті премії (валові премії за мінусом премій з внутрішнього перестраховування) також мають впевнену тенденцію до зростання. Збільшення темпів росту страхової премії означає ріст зобов'язань страховиків, що повинен бути підкріплений відповідним рівнем страхових резервів. На протязі останніх років простежувалася тенденція зростання страхових резервів.

Відповідно до росту страхових премій відбувається зростання на 67,4% валових і майже на 69% чистих страхових виплат. У 2008 р. рівень валових страхових виплат (відношення валових виплат до валових премій) становив 25,6%, рівень чистих страхових виплат (відношення чистих виплат до чистих премій) – 30,6%. Вважається прийнятним рівень виплат в межах 40%.

Про стан розвитку національного страхового ринку може говорити частка зібраних на ньому премій в сукупному обсязі страхових премій на світовому страховому ринку. За підсумками 2008 частка України на світовому ринку 0,10% (для порівняння: в Росії цей показник – 0,91%, Польщі – 0,57%, Великобританії – 10,54%, Америці – 29%), причому частка “non-life” страхування становить 0,23%. Про частку ж нашої країни на світовому ринку “life” страхування говорити поки що взагалі не доводиться, оскільки вона становить лише 0,01%.

Основним макроекономічним індикатором розвитку страхового ринку є співвідношення сукупної страхової премії до ВВП (показник глибини ринку). В Україні співвідношення валових страхових премій до ВВП у 2008 р. становило лише 2,5%, тоді як у 2005 р. – 3,1%. При цьому вважається, що для ефективного страхового ринку цей показник повинен бути на рівні 7%. У Великобританії це співвідношення становить 15%, у США – 10%, у Польщі – 4%.

Важливий макроекономічний індикатор розвитку ринку страхування - розмір страхової премії на душу населення (щільність страхування). Зростання цього показника багато в чому зумовлюється зростанням споживання страхових послуг. В Україні розмір страхових премій у розрахунку на душу населення порівняно низький. У 2008 р. на 1 особу припадало USD 93,8 страхових премій (“life” – USD 4,1; “non-life” – USD 89,7), це значно більше, ніж у 2006р. – USD 59. Проте Україна суттєво відстає від зарубіжних країн. Наприклад, у Великобританії цей показник становить USD 6857,8, (“life” – USD 5582,1; “non-life” – USD 1275,7), у Польщі – USD 642,9 (“life” – USD 381,2; “non-life” – USD 261,7) [4].

Динаміка основних показників розвитку страхового ринку до початку 2009 р. в цілому свідчить про зростання обсягів вітчизняного страхового ринку. І все ж таки, глобальна фінансова криза, яка розпочалася ще в 2008 р. торкнулася усіх основних секторів економіки України. Слід зазначити, що фінансові сектори країни також зазнали суттєвих фінансових втрат. Разом з тим, ступінь погіршення стану установ фінансового ринку різниться. Якщо у банківському секторі спостерігаються проблеми депозитних вкладень, фінансової стійкості та ліквідності, на фондовому ринку – обвал курсів цінних паперів, то у секторі страхування вплив фінансової кризи має дещо завуальований вигляд.

Аналіз низки публікацій провідних науковців та практиків щодо перспектив розвитку страхового ринку 2009-2010 рр. свідчить, що більшість

з них прогнозують деяке зниження темпів зростання надходжень страхових премій, але загалом передбачають подальший розвиток ринку страхування.

Розглянемо що відбувалося на страховому ринку України в першому півріччі 2009 року (див. табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка основних показників діяльності страховиків
за 6 місяців 2008-2009 рр.

Показники	1 півріччя 2008	1 півріччя 2009	Темпи приросту, %
Кількість страхових компаній	469	471	0,004
Активи по балансу, млн. грн.	35561,7	41999,5	18
Статутний капітал, млн. грн.	11970,5	13627,1	14
Страхові резерви, млн. грн.	9127,2	9619,6	5
Частка страхового ринку у ВВП, %	2,6	2,1	-0,2
Валові страхові премії, млн. грн.	11279,5	9514,0	-16
Передано у перестраховання, млн. грн.	4229,4	3754,3	-11
Чисті страхові премії, млн. грн.	7601,9	6313,4	-17
Валові страхові виплати, млн. грн.	3376,0	3275,5	-3
Рівень валових виплат, %	29,9	34,4	15
Чисті страхові виплати, млн. грн.	3223,5	2976,7	-10
Рівень чистих виплат, %	42,4	46,2	9

Фінансово-економічна криза призвела до зменшення доходів існуючих і потенційних споживачів страхових послуг, як наслідок відбулося скорочення попиту на страхування та обсяг залучених страховими компаніями премій. За результатами діяльності страхового ринку за перше півріччя 2009 р. порівняно з аналогічним періодом 2008 р. відбулося зниження на 16% надходжень страхових премій, на 10% знизилася чисті страхові виплати, хоча валові скоротилися тільки на 3%, а також на 11% знизився рівень перестраховання. Що стосується показників ділової

активності, то вони зберігають тенденцію росту: поряд із зростанням кількості страхових компаній, простежується динаміка зростання активів, статутного капіталу, страхових резервів.

Під час фінансової кризи в Україні, загострилась конкуренція, знизилась можливість щодо якісного відбору привабливих ризиків до власного страхового портфелю. Все це сприяло до створення незбалансованого портфелю страховика, виникненню можливих небезпек: від зниження платоспроможності до порушення фінансової стійкості страховиків.

Основні симптоми світової фінансової кризи щодо вітчизняного ринку страхових послуг проявились також у інвестиційному сегменті, коли страховики і перестраховики, як інституціональні інвестори втратили можливість надійно вкладати страхові резерви.

З обмеженнями на видачу нових кредитів, заставне майно, яке зазвичай страхувалось страховиком, як привабливий і вигідний об'єкт страхування було втрачено.

У вітчизняного страхового ринку були і внутрішні причини, ризики які реалізувались низкою протиріч і призвели до загострення під час фінансової кризи. По-перше, це протиріччя між високими темпами зростання страхових премій і відносно низькою капіталізацією страховиків. По-друге, протиріччя між високими темпами зростання страхової премії та низькою рентабельністю страхових операцій, яка є наслідком неправильної методології при оцінці фінансових результатів діяльності страхових організацій. По-третє, протиріччя між високими темпами розвитку і не розвинутою системою продажів страхових послуг. По-четверте, протиріччя між високими темпами розвитку страхових організацій і відсутністю ефективних форм управління, яке в значній мірі породжено дефіцитом кваліфікованих фахівців. І нарешті, сьогодні вже безперечним є вимога щодо створення централізованого гарантійного страхового фонду, який би

гарантував певний рівень виконання фінансових зобов'язань. Разом з тим, ні механізму створення, ні законодавчих засад для такого фонду не існує [1].

Висновки. Отже, актуальність питання розвитку страхового ринку України обумовлює необхідність розробки державної політики ефективного розвитку страхування у поєднанні з загальнонаціональними економічними пріоритетами. Аналіз же сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки. Для поступального розвитку страхового ринку України необхідно:

- завершити розробку та затвердити національну концепцію розвитку страхової системи;
- підвищити добробут громадян і поліпшити стан корпоративних і державних фінансів;
- підвищити рівень капіталізації страхових компаній, їх фінансову стійкість, плато- і конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість;
- розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку;
- посилити увагу вдосконаленню страхової справи в регіонах;
- підвищити прозорість страхового ринку, створити єдину базу даних, організувати роботу бюро страхових історій;
- підвищити страхову культуру населення і його довіру до страхових компаній.

Список літератури

1. Баранова В. Проблеми функціонування страхової системи України в умовах фінансової кризи / В. Баранова // Економіст. – 2009.– №11. – С. 21–23.
2. Гребенщиков Э.С. Финансовый кризис в мире: последствия и уроки для страхового бизнеса, регуляторов и страхователей / Э.С. Гребенщиков // Финансы. – 2009. – № 3. – С. 53–58.
3. Офіційна інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dfp.gov.ua>.

4. Світовий страховий ринок: підсумки 2008 року // Страхова справа. – 2009. – №3(35). – С .46–58.
5. Сіренко І. Аналіз розвитку страхового ринку та оцінка його перспектив / І. Сіренко // Страхова справа. – 2009. – №3(35). – С. 23–25.

Summary

The author makes the estimation and profound analysis of the basic indices of the Ukrainian insurance market development.